

quod per apprehensionem rationis intelligat actum rationis, qui honestatem vel licentiam actionis ita repræsentet, ut operans sine formidine, et saltem apparenter vere judicet, hanc actionem esse licitam: quod iudicium *secundum quid* verum est, nempe quoad actionem hic et nunc licitam, quamvis simul erroneum sit circa actionem tanquam *per se* licitam.

Inst. 2. Si ad licite et honeste agendum requiritur dictamen conscientiae, et quidem moraliter certum; ergo *scrupulosus* non excusatur a peccato, et *perplexus* necessario peccat, quia neuter omnem in agendo formidinem excludit: hoc dici nequit; ergo non requiritur dictamen certum, sed sufficit probabile aut probabilius.

R. N. M. Non enim requiritur, ut excludatur omnis formido etiam imprudens, si modo prudens excludatur; cum formidine tantum imprudente potest stare et stat iudicium moraliter certum: sed iudicium etiam probabilius stat cum formidine prudente, quia licet mihi probabilius sit, hoc vel illud non esse peccatum; tamen si viri graves alii ex solidis rationibus dicant esse peccatum, habetur formido prudens, atque hæc deponi non potest per principia directa, sed deponi debet per principia certa reflexa. *Perplexitas*, si est vincibilis, potest ac debet deponi; alias peccatur: si adhibita sufficiente diligentia vinci nequit, non peccatur, quidquid perplexus eligat, quia actio tum non est moralis ac libera. Si vero ita se resolvat: quamvis probabile sit, me ægroto assistentem peccare negligendo Sacrum, quia tamen probabilius iudico me non peccare, assistam ægroto etiam neglecto Sacro, id neutiquam facturus, si oppositum iudicarem probabilius: videtur excusari a peccato, quamvis agat cum formidine, eo quod servum prudentem se exhibeat, qui conatur meliori modo obedire, et placere Legislatori. Porro inter duo mala, quorum alterum cognoscit minus, alterum majus malum esse, eligere minus debet, ut, quantum potest, declinet a malo, cum saltem ad hanc electionem satis sit liber.

Inst. 3. Qui agit, quod ipsi spectatis omnibus circumstantiis videtur probabiliter vel probabilius licitum, agit prudenter, quia ex motivo gravi, et cum dictamine, quod per se ordinatur ad dirigendos actus voluntatis; ergo non peccat, aut non nisi materialiter, cum fere elidatur motivum probabile oppositum per motivum probabilius, ex quo agit.

R. D. A. Agit prudenter, si non simul adsit formido prudens, vel si hæc deponatur per principia reflexa *C.* Secus *N.* Imprudenter agit, qui se exponit periculo peccandi formaliter, ut facit is, qui non habet iudicium certum. Dictamen probabilius, quamvis speculative, non vero semper practice prudens est, et quamvis remote, non tamen semper proxime ordinatur ad dirigendos actus voluntatis, quia non removet morale periculum peccandi: neque sicut dictamen reflexum *formalis peccati* formidinem excludit; hinc quia sæpe falsa sunt probabiliora veris, et quia agens juxta dictamen etiam probabilius cognoscit, vere probabile esse, quod actio sua sit illicita, idque ex motivo etiam comparative ad probabiliora gravi, exponit se periculo peccandi, non tantum materialiter, sed et formaliter, contemnendo ut scrupulum, quod est prudens formido; sic quippe reipsa tendit: quia iudico hanc actionem non esse prohibitam, eam pono, tametsi cognoscam morale periculum peccandi, Deumque formaliter offendendi.

Inst. 4. Qui agit juxta dictamen probabile, iudicat probabiliter, non dari

periculum peccandi; ergo licite agit, maxime cum nec debeamus, nec valeamus, omnes omnino peccandi occasiones in hac vita evitare, et saltem *per accidens* quandoque liceat, probabili periculo peccandi se exponere.

R. N. C. Quia nunquam licet, ex tali iudicio solum probabili sine dictamine reflexo et certo operari, cum periculum non tantum probabiliter, sed certo existat, operandi cum tali iudicio in contemptum legis divinæ, et damnum animæ spirituale: nam probabilis quidem est peccati futuritio ex hoc periculo, peccati autem futuri periculum quoad sui existentiam certum est. Præferrea et possumus, et debemus evitare omnem peccandi occasionem determinatam, ubi proxime ac in præsentem timetur peccatum ita, ut operanti non supersit aliud medium evadendi formale peccatum. Quamquam periculo non nisi summa cum difficultate evitabili forsitan *per accidens* se licet exponere, siquidem in eodem versanti alia sint media peccatum evitandi.

Inst. 5. Potest contingere, ut quis hic et nunc probabile iudicium habeat, ex natura sua non excludens omne dubium prudens, et tamen nullum ei incidat dubium, neque etiam reflexe cogitet, se nullum habere dubium, aut iudicium tantum probabile: atqui in hoc tamen casu prudenter quis operatur cum solo dictamine probabili; ergo talis non operatur cum dubio pratico, nec ita paratus esse concipitur, ut, etiamsi actio esset inhonesta, tamen ageret.

R. Vel talis habet dictamen *adhæsive* certum: et ita vi suæ tendentiæ excludit dubium; vel non habet: et sic fieri non potest, ut, dum habet advertentiam ad regulam morum, et ad obligationem agendi juxta illam, non adsit reflexio saltem exercite, quod nullum adsit dubium: postquam reflexionem habebitur aliud dictamen reflexum *adhæsive* certum, et sic operatio dirigitur a dictamine moraliter certo. Quod si vero nihil ejusmodi fiat ab operante, non agat ex fide, et consequenter peccabit ex ignorantia vincibili.

Inst. 6. Constat ab experientia, non fieri a nobis ejusmodi reflexiones: nam rusticus audiens a Parocho, hoc esse licitum, id agit bona fide, quin reflexe faciat hoc dictamen: quod Parochus dicit esse licitum, evidenter mihi licet: atqui, ergo.

R. D. A. Constat, non fieri a nobis reflexe et signate ejusmodi reflexiones, et ita ut discernamus *C.* Plane non fieri, nequidem exercite *N.* Ex modo enim operandi intellectus nostri colligitur, eas reipsa adesse; cum advertentia ad regulam morum non possit haberi sine omni reflexione, id quod probatur ab exemplo rustici: cur enim rusticus non agit bona fide, si idem audit a bubulco, quod a Parocho? Certe hic facit reflexionem illam ipsam, quam negas eum habere, quia habet motivum credendi magis Parocho, quam bubulco. Porro signum talium reflexionum est, quod rogatus de actione norit dare rationem desumptam ex ejusmodi reflexionibus, licet forte hanc non ita explicare possit, sicut vir doctus.

187. *Obj. II.* Ad evitandum periculum formalis peccati sat est, si præmissa morali diligentia eligam, quod mihi videtur honestum: sed præmissa morali etiam diligentia non semper mihi est certum, quod agam honeste; ergo non requiritur dictamen certum. *Conf.* Dictamen directum *probabile*, et

dictamen reflexum *certum* inter se pugnant, tum quia sunt circa idem objectum, circa quod simul stare nequit certitudo et actualis formido, tum quia reflexum certum deberet fundari in directo incerto; ergo.

R. D. m. Non semper mihi est certum vi dictaminis directi et speculativi C. Reflexi, practici et ultimi N. Si vero præmiserim omnem diligentiam moralem, certitudo dictaminis saltem reflexi sequetur. *Ad Conf. N. 1^{am}. Prob.* Nam dictamen directum objectum et actionem secundum se, dictamen reflexum considerat actionem, prout substat dictamini directo, et in his circumstantiis ponenda est, proin diverso modo: quod æque parum repugnat, ac mendacium in se illicitum esse licitum in circumstantiis ignorantie invincibilis. 2^{am}. *Prob. D.* Dictamen reflexum deberet in directo fundari præsuppositive, quin suam inde certitudinem desumat C. Formaliter, tanquam in suo motivo N. Hoc enim est illud principium reflexum: *In moralibus certo licite operatur, qui ponit actionem, quam spectatis omnibus probabilius judicat esse licitam, cum certitudo physica aut metaphysica haberi nequeat: atqui spectatis omnibus ego judico hanc actionem probabilius esse licitam;* ubi cum dictamen directum nulla sit præmissarum, nec illius objectum aut veritas inibi affirmetur, veritas autem conclusionis dependeat a præmissis; patet non a dictamine directo, sed illo reflexo certo, velut a motivo formali et proximo haberi veritatem hujus conclusionis; ergo in praxi certo licite procedo.

Inst. 1. Qui tantum sequitur opinionem etiam probabilem, habet hoc iudicium: *hoc opus non est peccatum*, sicut qui peccat, habet istud: *hoc opus est peccatum*; ergo qui tantum sequitur opinionem etiam probabilem, non peccat. *Conf.* Ad inhoneste operandum sufficit iudicium probabile de inhonestate actionis; ergo ad honeste operandum sufficit iudicium probabile de honestate actionis.

R. N. vel D. A. Qui peccat, habet hoc iudicium: *hoc opus est peccatum*, necessario directum N. Vel directum vel reflexum Tr. Quia ad peccandum sufficit, habere suspicionem vel dubium de peccato, cum talis actus jam non sit ex fide, et talis operans sciens ac volens, se manifesto exponat periculo violandi legem Dei hic et nunc obligantem, exercite ac æquivalenter ita se habens, ac si diceret: sive hæc actio sit hic et nunc illicita, sive non sit, eam nihilominus ponam. Jam verò cum hoc iudicio reflexo, aut suspitione vel dubio de peccato potest stare aliud iudicium probabile, quo dicitur: *hoc non est peccatum*: atque ita etiam cum iudicio probabiliter peccatum, quia talis potest ac debet sibi formare hoc iudicium reflexum: omnis actio elicitæ ex conscientia incerta de peccato, est peccatum; ergo.

Ad Conf. R. Disp. est: quia ad actum malum non requiritur, ut quis illud amplectatur ut tale, sed sufficit, si scienter amplectatur quod malum est, vel non agat ex motivo honestatis; unde etiam malum esse dicimus, operari cum dubio practico. Ad actum honestum requiritur, ut quis amplectatur honestum ut tale, sive agat ex motivo honestatis. Demum hic obtinet commune axioma: *bonum ex integra causa, malum ex quolibet defectu.*

Inst. 2. Medicus licite et prudenter agit, dando medicamenta saltem *dubia*, modo probabiliter speret effectum bonum; ergo etiam qui probabiliter tantum judicat, actionem esse honestam. *Conf.* Qui in rebus *politicis* agit juxta probabiliorum, quamvis cum actuali formidine alicujus damni, licite et pru-

denter agit; ergo et in *moralibus* licite operatur, qui agit quod est probabiliter licitum, quamvis cum probabili periculo peccandi.

R. D. A. Si probabiliter simul timet, ne medicamenta noceant N. Si certus est, quod non sint nocitura, et tantum probabile est, quod sint habitura bonum effectum, licite saltem agit in casibus desperatis, ubi deficiunt certo efficacia C. *Ad Conf.*

R. Tr. A. Quia si damnum illud temporale in actionibus *politicis* tam facile evitari possit, quam facile illud periculum peccandi in *moralibus* ordinariè evitatur per dictamen reflexum, nemo prudens illi se exponet. N. C. Quia damnum spirituale, quod incurritur in *secundo* casu, multum præponderat cuicumque lucro temporali; lucrum vero, quod speratur in *primo* casu, censeatur majus periculo damni, quod timetur, v. g. a belli duce, quem spes victoriae probabilior invitat ad conflictum.

Inst. 3. Etiam dictamini reflexo subesse potest formido, periculum peccandi, quin et inhonestas, siquidem operans ex illo sic tendat: quamvis hæc actio absolute possit esse prohibita, eam tamen ponam; ergo vel neque hoc, vel etiam probabile aut probabiliter sufficit.

R. D. A. Subesse potest formido, sed imprudens; periculum, sed valde remotum, nec moraliter suspicabile; inhonestas, sed mere materialis, nec ullo modo cognita C. Formido prudens, periculum morale et proximum, inhonestas formalis. N. Levis timor aut periculum valde remotum a prudentibus merito negliguntur, cum sint circa meram et absolutam possibilitatem. Dein operans ex dictamine moraliter certo ita tendit: quamvis hæc actio absolute possit esse illicita; quia tamen nec suspicari, nec timere prudenter possum periculum *formaliter* peccandi, licite in his circumstantiis eam pono; sic autem nec legem contemnit, nec in peccatum consentit.

188. *Obj. III.* Homo non potest esse certus, quod etiam in iudicio reflexo procedat *sine passione*; ergo non potest habere iudicium moraliter certum.

R. N. A. Quia experimentaliter scire potest, quod bona fide procedat, et advertere passionem; ea autem præsentem vel adertit etiam dictamen jubens differre electionem, vel si illud non adsit ob levitatem passionis, advertet se posse procedere: aut si non adsit ob vehementiam passionis, non adertit sufficientis deliberatio et advertentia ad regulam morum.

Inst. 1. Si haberi potest ac debet iudicium certum de honestatestrarum actionum; ergo certi erimus, nos non peccare operando, ac proin etiam certi de *statu gratiæ*: sed hoc adversatur *SCRIPTURÆ* et *TRID.*; ergo. *Conf.* Ad *valide* absolvendum sufficit in Confessario iudicium probabile de sufficienti dispositione poenitentis; ergo etiam *ad licite* operandum, iudicium probabile de honestate actionis.

R. 1. D. *seq.* Certi essemus certitudine dictaminis. C. Certitudine actus distincti et reflectentis ad operationem positam, utpote qui non semper adest. N.

R. 2. N. *seq.* Tum quia de gratia prima certi non sumus, tum quia aliquando lapsi nescimus an *gratiæ* restituti simus, tum quia homo, quin advertat, sæpe peccat ex temeritate et vincibili ignorantia etc. Cæterum sæpe etiam haberi potest certitudo moralis de operationibus recte factis, cui non obstat *Conc. TRID.* quod sess. 6. cap. 9. solum ait: *Cum nullus scire valeat cer-*

titudine fidei, cui non potest subesse falsum, se gratiam DEI esse consecutum. Nec obstat Scriptura, quæ Eccles. 9. 1. ait : *Nescit homo, utrum amore an odio dignus sit,* tum quia hic rationem hanc v. 2. addit : *eo quod universa æque eveniant justo et impio,* scilicet bona et mala præsentis vitæ, ex quibus quidem id intelligere nequit, licet id scire posset ex conscientia sua ; tum quia etiam ex conscientia sua id scire non potest quoad actus supernaturales, et quoad amorem vel odium finale. Tandem formido etiam moralis de gratia sanctificante nihil periculi, nihil nocenti, nihil peccati inducit, sed potius cautiorem reddit hominem.

Ad Conf. R. 1º. Non sufficit in Confessario ad *licite* absolvendum iudicium probabile, sed requiritur moraliter certum de licentia absolventi penitentem probabiliter rite dispositum ; ergo. 2º. CHRISTUS ita instituit Sacramentum Pœnitentiæ, ut ejus administratio non esset difficillima ; ac proin omnibus spectatis melius est, sacramentalem absolutionem aliquando esse nullam, quam fere nunquam practicabilem. Formido autem actualis et periculum peccandi ordinariè evitari facile potest.

Inst. 2. Dictamen conscientie moraliter certum potest habere annexam formidinem saltem imprudentem ; ergo non hoc sufficit, quia Canones etiam hujus exclusionem exigunt : nam C. *Inquisitioni tue. 44. de sent. Excom.* dicitur : quod conjux habens conscientiam ex credulitate levi ac temeraria de impedimento dirimente possit exigere debitum, si tamen ad Pastoris sui consilium, vel aliter explodat levem illam et temerariam credulitatem : et C. *per tuas 33. de Simon.* dicitur, Subdiaconum non debere contra conscientiam ad Ordines superiores ascendere, licet ob conscientiam nimis scrupulosam in difficultatem hujusmodi sit lapsus, quam utique non evadet, nisi deponat errorem.

R. N. A. et Prob. Quia credulitas et scrupulus in cit. cap. non sumitur, ut communiter solet, pro simplici tantum apprehensione vel suspitione et levi ratione, sed pro superveniente iudicio erroneo, quo quis absolute ex principiis falsis, quamvis levibus, iudicat adesse peccatum, ubi non est ; quod constat ex primo cap. in quo conjux dicitur *credere*, h. e. positive judicare : et ex secundo, in quo dicitur, non agendum contra conscientiam, h. e. contra iudicium erroneum, et postea vocatur *error*. Jam vero iudicium erroneum utique deponi ac explodi debet, quia alioquin ageretur contra conscientiam, et peccaretur.

CAPUT IV.

DE CONSCIENTIA.

ARTICULUS I.

DE CONSCIENTIA ERRONEA, DUBIA, SCRUPULOSA.

§ I.

De Conscientia Erronea.

189. *Nota.* Tametsi error et ignorantia sæpe inter se confundantur ; reipsa tamen distinguuntur : *ignorantia* enim est simplex nescientia veri vel falsi, *error* autem est assensus mentis, falsum pro vero, vel verum pro falso approbantis. *Error formalis* est assensus mentis scienter verum pro falso, vel falso pro vero approbantis : *materialis* est talis assensus mentis nescienter approbantis ; inde patet, postremum in ignorantia fundari. Atque hinc etiam pro ratione ignorantie dividitur error in *vincibilem* et *invincibilem*, de quo supra. Porro si dictamen conscientie contineat tamen errorem, vel deducatur ex ejusmodi errore, vocatur *Conscientia erronea*. Certum autem est, non licere sequi conscientiam formaliter erroneam, cum S. CYPR. apud S. ANTONIUM. p. 1. Summæ, Tit. 10. c. 1. dicat : *Qui post veritatem manifestam perseverat prudens et sciens, in errore scilicet de aliqua materia, jam non invenia ignorantie, peccat : presumptione enim atque obstinatione quadam nititur, cum a ratione superatur.* Unde questio duntaxat est de errore materiali, sive conscientia vel vincibiliter, vel invincibiliter erronea ; de utraque paucis hic resolvendum : plura sumes ex dictis num. 76. et seqq., ubi de ignorantia : item num. 173, ubi de lege DEI antecedente et consequente.

190. *Dico I.* Agere positive tum contra, tum juxta conscientiam vincibiliter erroneam, peccatum est.

Prob. 1um. Omnis transgressio voluntaria legis reipsa existentis est peccaminosa : sed agere juxta conscientiam vincibiliter erroneam, est voluntarie transgredi legem reipsa existentem, quia conscientia talis est, cujus error moraliter vitari potuit vel debuit ; cum advertatur aliquo modo periculum errandi, et agnoscat obligatio melius inquirendi : si autem moraliter vitari potuit, est *in se* voluntarius ; si debuit, est voluntarius *in causa*, h. e. in negligentia inquirendi veritatem ; ergo. *Prob. 2.* Qui non agit *ex fide*, peccat : qui agit contra conscientiam, non agit *ex fide*, atque etiam vellet id, quod iudicat